

บทที่ 4

บทสรุป วิเคราะห์และข้อเสนอแนะ

สรุปและวิเคราะห์

ประเทศต่างๆ ล้วนอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมระหว่างประเทศและได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศนั้นมากบ้างน้อยบ้าง ประเทศที่มีพลังอำนาจมากหรือประเทศมหาอำนาจ คือ ประเทศที่มีความสามารถทำให้ประเทศอื่นต้องกระทำหรืองดกระทำพฤติกรรมใดๆ ได้ตามที่ตนต้องการ ทั้งยังมีพลังในการต้านทานแรงกดดันจากประเทศอื่นๆ ได้อีกด้วย ประเทศมหาอำนาจเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อรูปแบบระบบระหว่างประเทศ และมีอิสระในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของตนมากกว่าประเทศอื่นๆ ที่มีพลังอำนาจต่ำ ประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่อยู่ภายใต้บริบทระหว่างประเทศที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ระหว่างประเทศและพฤติกรรมนโยบายของประเทศมหาอำนาจ อีกทั้งการที่ประเทศไทยมิได้เป็นประเทศมหาอำนาจที่มีพลังอำนาจแห่งชาติเข้มแข็งจึงทำให้ไม่สามารถกำหนดนโยบายและการดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศได้อย่างอิสระรวมทั้งมีทางเลือกค่อนข้างจำกัด จึงกล่าวได้ว่าการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยได้รับอิทธิพลอย่างมากจากแรงกดดันของปัจจัยภายนอกประเทศ คือ สภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ ตลอดจนนโยบายและพฤติกรรมของประเทศมหาอำนาจ แต่ก็มีได้หมายความว่าความต้องการหรือแรงผลักดันจากปัจจัยภายในประเทศจะไม่มีอิทธิพลต่อนโยบายของไทยเลย

สภาพแวดล้อมระหว่างประเทศทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจต่างมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันและยังมีปฏิสัมพันธ์สัมพันธ์ระหว่างกันด้วย จากการศึกษาประวัติศาสตร์จะพบว่าระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลกมีอิทธิพลต่อระบบระหว่างประเทศมาตั้งแต่อดีต พลังอำนาจทางเศรษฐกิจของประเทศมีส่วนสัมพันธ์ต่อสถานะความเป็นประเทศมหาอำนาจ กล่าวคือ ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ประเทศอังกฤษได้รับการยอมรับว่าเป็นประเทศมหาอำนาจ ความยิ่งใหญ่ของอังกฤษในช่วงเวลาดังกล่าวส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความสำเร็จของการปฏิวัติอุตสาหกรรม และการคิดค้นประดิษฐ์กรรมที่ใช้พลังงานจากไอน้ำ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการผลิตประกอบกับการขยายตัวของระบบทุนนิยมส่งผลให้อังกฤษต้องแสวงหาอาณานิคมเพื่อเป็นแหล่งวัตถุดิบและเพื่อกระจายสินค้า อังกฤษจึงเป็นประเทศหนึ่งที่ครอบครองดินแดนอาณานิคมอันกว้างใหญ่ทั้งในทวีปเอเชียและแอฟริกา และในช่วงเวลาดังกล่าวอังกฤษยังเป็นประเทศที่ดูแลระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศด้วย โดยอังกฤษได้ยึดแนวคิดทุนนิยมเสรีซึ่งเอื้อประโยชน์แก่เศรษฐกิจของตนเป็นแนวคิดหลัก ในช่วงที่อังกฤษเป็นผู้ดูแลระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ หรือที่เรียกว่า Pax

Britannica การดำเนินนโยบายของอังกฤษโดยเฉพาะการแสวงหาอาณานิคมส่งผลกระทบต่ออย่างกว้างขวางไปทั่วโลก ประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบจากขยายอำนาจของอังกฤษในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ประเทศไทยได้ตอบสนองต่อแรงกดดันจากภายนอกโดยใช้ความพยายามปรับปรุงและพัฒนาประเทศตลอดจนมีการปรับเปลี่ยนนโยบายภายในประเทศเพื่อมิให้ประเทศตะวันตกสามารถหาข้ออ้างเข้ายึดครองได้โดยง่าย ประเทศไทยดำเนินวิเทศนโยบายอันชาญฉลาดที่ทำให้ได้รับการยอมรับจากชาติตะวันตกในระดับหนึ่ง ดังนั้นแม้ว่าประเทศไทยจะเสียดินแดนบางส่วนให้แก่ชาติตะวันตก แต่ประเทศไทยก็ยังสามารถรักษาความเป็นเอกราชไว้ได้ในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงล้วนตกเป็นอาณานิคม

จะเห็นได้ว่าตลอดระยะเวลาที่อังกฤษครองความเป็นเจ้าในการจัดระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ในช่วงเวลาดังกล่าวนโยบายของประเทศมหาอำนาจเช่นอังกฤษที่ต้องการรักษาระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศและส่งเสริมการขยายตัวของทุนนิยมส่งผลต่อการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศรวมทั้งนโยบายภายในของประเทศไทยเป็นอย่างมาก สภาวะการณ์เช่นนี้เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงอิทธิพลของเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่มีต่อนโยบายต่างประเทศและพฤติกรรมการณ์ดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทย

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในระบบระหว่างประเทศ เมื่อเกิดความขัดแย้งทางอุดมการณ์การเมืองระหว่างประเทศมหาอำนาจ ในช่วงเวลาดังกล่าวโลกจึงอยู่ในยุคสงครามเย็นที่เกิดภาวะการเผชิญหน้ากันระหว่างกลุ่มประเทศที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแตกต่างกัน คือ ฝ่ายโลกเสรีที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ ขณะที่สหภาพโซเวียตเป็นผู้นำฝ่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ แม้ว่าความขัดแย้งนี้จะมีได้ปรากฏสงครามโดยตรงระหว่างประเทศมหาอำนาจซึ่งเป็นผู้นำของทั้งสองฝ่าย แต่ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ในยุคสงครามเย็นก็ได้ก่อให้เกิดความตึงเครียดและการเผชิญหน้าระหว่างประเทศมหาอำนาจ รวมทั้งยังนำไปสู่การแข่งขันทางการทหารและการสร้างกลุ่มพันธมิตรทางทหารในภูมิภาคต่างๆ

เมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์การเมืองแล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่สำคัญในทางเศรษฐกิจ คือ การเกิดสงครามโลกทั้งสองครั้งมีส่วนทำให้อังกฤษอ่อนอำนาจลง เพราะนอกจากจะได้รับ ความเสียหายจากสงครามแล้ว อังกฤษยังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจจากสงครามโลกทั้งสองครั้ง จึงทำให้ภาวะผู้นำระบบทุนนิยมโลกของอังกฤษยุติลง ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สหรัฐอเมริกาจึงกลายเป็นผู้นำระบบทุนนิยมโลกแทน

สหรัฐอเมริกาได้สั่งสมความเข้มแข็งและพลังอำนาจในด้านต่างๆ จากการประสบความสำเร็จโดยเป็นประเทศฝ่ายชนะสงครามโลกครั้งที่ 2 และยังประสบความสำเร็จในการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่สองซึ่งนำไปสู่ยุคแห่งการใช้พลังงานไฟฟ้า มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วของการ

ผลิตภาคอุตสาหกรรม มีการสะสมความมั่งคั่งและสะสมเงินทุนเป็นจำนวนมาก สหรัฐอเมริกาจึงเป็นผู้นำในการจัดระเบียบเศรษฐกิจโลกแทนอังกฤษที่อ่อนอำนาจลงหลังจากสงครามโลกยุติ ทั้งนี้ สหรัฐอเมริกายังคงยึดถือหลักการเศรษฐกิจเสรีที่เชื่อมั่นในกลไกตลาดและส่งเสริมการค้าเสรี

ช่วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่สหรัฐอเมริกาได้เป็นผู้นำระบบทุนนิยมโลกและเป็นผู้จัดระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศเรียกว่ายุคแห่งความเป็นจ้าวของสหรัฐอเมริกา หรือ Pax Americana การจัดระเบียบการเงินระหว่างประเทศยึดอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ตามระบบเบรตตันวูดส์ (Bretton Woods System) ตลอดจนได้มีการก่อตั้งธนาคารโลก และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ และระเบียบการค้าระหว่างประเทศยังยึดหลักการค้าเสรี จะเห็นได้ว่า ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงประเทศที่เป็นผู้นำระบบทุนนิยมโลก แต่แนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยมเสรียังคงดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง

หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 โลกเข้าสู่ยุคสงครามเย็น ประเทศไทยตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในระบบระหว่างประเทศดังกล่าวโดยการเข้าร่วมกับฝ่ายโลกเสรีและเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาในการสกัดกั้นการแผ่ขยายอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ ตลอดช่วงที่สงครามเย็นยังมีความตึงเครียดนั้นประเทศไทยได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศที่สอดคล้องและอยู่ในทิศทางเดียวกันกับสหรัฐอเมริกาเรื่อยมา ส่วนด้านเศรษฐกิจนั้นประเทศไทยมีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมาตั้งแต่อดีต การเปลี่ยนแปลงผู้นำระบบทุนนิยมโลกจากอังกฤษมาเป็นสหรัฐอเมริกามีได้ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยมากนัก อย่างไรก็ตามระบบเศรษฐกิจทุนนิยมของไทยมีลักษณะการพึ่งพาต่างประเทศอย่างมากทั้งด้านการนำเข้าและการส่งออก ทั้งยังมีระดับอัตราการเปิดประเทศสูง กอปรกับการได้รับความช่วยเหลือด้านต่างๆอย่างมากจากสหรัฐอเมริกาในระหว่างยุคสงครามเย็น รวมทั้งความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจึงทำให้ประเทศไทยหันไปพึ่งพาสหรัฐอเมริกามากขึ้น และมีแนวทางการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมเสรีที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยมของสหรัฐอเมริกาที่เชื่อมั่นในกลไกตลาดและการค้าเสรี และนอกจากสหรัฐอเมริกาแล้วนโยบายเศรษฐกิจของไทยยังได้รับอิทธิพลจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศด้วย

อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศมิได้ยุติเพียงการเปลี่ยนแปลงผู้นำระบบทุนนิยม แต่ยังปรากฏการเปลี่ยนแปลงโดยมีการเกิดขั้วอำนาจทางเศรษฐกิจใหม่หรือตัวแสดงที่มีพลังอำนาจทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น เนื่องจากหลายประเทศประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศจนสามารถก้าวขึ้นมามีบทบาทมากขึ้นในสังคมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ปรากฏการณ์เช่นนี้อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขั้วอำนาจทางเศรษฐกิจหรือเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ตัวแสดงที่มีบทบาทอิทธิพลทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอย่างน่าสังเกตในช่วงปลายสงครามเย็น ได้แก่ ประชาคมยุโรปที่กำลังพัฒนาเป็นสหภาพยุโรป กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ และญี่ปุ่น ซึ่งมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่น่าสนใจ

มาก กล่าวคือ ด้วยความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาในการฟื้นฟูประเทศและพัฒนาขีดความสามารถทางเศรษฐกิจจึงทำให้ญี่ปุ่นที่เคยอยู่ในภาวะบอบช้ำจากการพ่ายแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 กลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศที่ได้เปรียบดุลการค้ากับสหรัฐอเมริกา และเป็นประเทศเจ้าหนี้รายใหญ่ของโลก

การที่ประเทศอื่นๆ มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้นมีส่วนทำให้ความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจเช่นสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นผู้นำของระบบทุนนิยมโลกมาตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงเป็นไปได้ทั้งในลักษณะของการแข่งขันและความร่วมมือ ในบางกรณีตัวแสดงที่มีบทบาททางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นนี้ก็อาจก้าวขึ้นมาเป็นคู่แข่งทางเศรษฐกิจซึ่งจะสร้างความกังวลให้แก่สหรัฐอเมริกา ดังเช่นกรณีการขาดดุลการค้าอย่างมหาศาลกับญี่ปุ่น แต่ในบางกรณีประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจเหล่านั้นก็อาจร่วมมือกันเพื่อพิทักษ์และผลักดันผลประโยชน์ของตน เช่นการรวมตัวกันของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำ การเกิดขั้วอำนาจทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นนี้อาจส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสถานการณ์เศรษฐกิจรวมทั้งการเมืองระหว่างประเทศ อาจส่งผลกระทบต่อประเทศไทยได้ทั้งในลักษณะที่เป็นอุปสรรคและโอกาส

ในทศวรรษ 1980 ปราบกฏการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านการเมืองระหว่างประเทศและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ตั้งแต่กลางทศวรรษ 1980 มีการผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียตซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจที่เคยเผชิญหน้าและมีความขัดแย้งกันทางอุดมการณ์มานาน และนำไปสู่การยุติสงครามเย็นโดยสมบูรณ์เมื่อสหภาพโซเวียตล่มสลายในที่สุด ทั้งสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตได้ปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างกันทั้งยังได้ปรับปรุงความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจอีกประเทศหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในระบบระหว่างประเทศ การปรับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมหาอำนาจที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแตกต่างกันนี้เป็นสัญญาณที่แสดงให้เห็นว่าการแข่งขันทางอุดมการณ์การเมืองระหว่างประเทศที่เคยเป็นประเด็นสำคัญในช่วงสงครามเย็นกำลังจะหมดไป เมื่อการแข่งขันทางอุดมการณ์ลดลง จึงมีแนวโน้มที่ประเทศซึ่งมีอุดมการณ์การเมืองแตกต่างกันจะสามารถอยู่ร่วมกันได้โดยสันติและจะสามารถพัฒนาความร่วมมือระหว่างกันได้ สถานการณ์การเมืองโลกในช่วงนี้เริ่มคลี่คลายไปในทิศทางแห่งความร่วมมือ สถานการณ์ในภูมิภาคต่างๆ ที่เคยประสบปัญหาความขัดแย้งอันเนื่องมาจากสงครามเย็น ไม่ว่าจะเป็ปัญหาในอัฟกานิสถาน หรือปัญหาที่พม่าก็มีแนวโน้มที่ดีขึ้นเช่นกัน และน่าจะพัฒนาสู่สันติภาพได้ในไม่ช้า

ขณะเดียวกันการที่สงครามเย็นผ่อนคลายความตึงเครียดและมีแนวโน้มจะสิ้นสุดลง ประเด็นด้านความมั่นคงทางทหารมิใช่ประเด็นที่ทุกรัฐให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก แต่กลับมีการจัดลำดับและกระจายความสนใจในประเด็นอื่นๆ มากขึ้นโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจและความกินดี

อยู่ที่ ดังนั้นองค์การความร่วมมือทางทหารหรือกลุ่มพันธมิตรทางทหารที่เคยมีบทบาทและมีความสำคัญมากในช่วงต้นสงครามเย็นก็ลดความจำเป็นลง และบางองค์การก็ยุบเลิกไปเนื่องจากหมดบทบาทหน้าที่ เช่น องค์การสนธิสัญญาแห่งประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือองค์การซีโต้ ในช่วงที่สงครามเย็นใกล้จะยุติประเด็นเกี่ยวกับที่มาของภัยคุกคามความมั่นคงของประเทศต่างๆ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ภัยคุกคามทางการทหารจากภายนอกมิใช่ภัยคุกคามที่สำคัญต่อความมั่นคงของรัฐ แต่ความแตกแยกหรือปัญหาความมั่นคงภายในกลับเป็นสิ่งที่คุกคามความอยู่รอดที่แม้แต่สหภาพโซเวียตซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจที่ได้รับการยอมรับในด้านความเข้มแข็งทางการทหารก็ยังถูกบั่นทอนลงด้วยปัญหาความมั่นคงภายใน

นอกจากการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศแล้ว สภาพแวดล้อมระหว่างประเทศในทางเศรษฐกิจก็มีการเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน ในกลางทศวรรษ 1980 สหรัฐอเมริกาได้ยกเลิกระบบเบรตตัน วูดส์ (Bretton Woods System) ทำให้อัตราแลกเปลี่ยนตายตัวเปลี่ยนเป็นอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัว การเปลี่ยนแปลงระเบียบด้านการเงินระหว่างประเทศครั้งนี้ส่งผลกระทบต่อประเทศต่างๆ แม้แต่ประเทศที่มีพลังอำนาจทางเศรษฐกิจสูงที่ถูกคาดการณ์ว่าจะเป็นขั้วอำนาจทางเศรษฐกิจใหม่ของโลก รวมทั้งญี่ปุ่นต้องปรับตัวและมีการเปลี่ยนแปลงค่าเงินของตน ตลอดจนมีความพยายามดำเนินมาตรการต่างๆ เพื่อรักษาศักยภาพในการแข่งขันในระบบเศรษฐกิจโลก ซึ่งวิธีการหนึ่งก็คือการย้ายฐานการผลิตไปยังประเทศที่มีต้นทุนต่ำกว่า

สหรัฐอเมริกาได้รับการคาดการณ์ว่าจะเป็นประเทศมหาอำนาจที่ครองความเข้มแข็งทางการทหารในยุคหลังสงครามเย็น แต่กระนั้นเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกากลับประสบปัญหาสะสมซึ่งจะบั่นทอนสถานะทางเศรษฐกิจของประเทศลง ในทศวรรษ 1980 สหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นผู้นำระบบทุนนิยมโลกมาตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจหลายประการ อาทิ ปัญหาหนี้ต่างประเทศที่ทำให้สหรัฐอเมริกาเปลี่ยนจากประเทศเจ้าหนี้รายใหญ่ของโลกมาเป็นลูกหนี้รายใหญ่ และปัญหาการขาดดุลการค้าต่างประเทศ เป็นต้น สหรัฐอเมริกาจึงได้เริ่มดำเนินการกดดันประเทศที่สหรัฐอเมริกาเชื่อว่าทำการค้าอย่างไม่เป็นธรรมด้วยวิธีการต่างๆ ตลอดจนการใช้มาตรการทางกฎหมาย แม้แต่ประเทศมหาอำนาจหรือประเทศพันธมิตรของสหรัฐอเมริกาก็ยังประสบปัญหาการกดดันนี้ อาทิ การกดดันทางการค้าต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนโดยหยิบยกประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกรณีการปราบปรามผู้ประท้วงที่จัตุรัสเทียนอันเหมิน การกล่าวหาและกดดันญี่ปุ่นเกี่ยวกับการกีดกันทางการค้าโดยเฉพาะสินค้าเกษตร เป็นต้น

ในทศวรรษ 1980 ความสำคัญของประเด็นทางเศรษฐกิจเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป วัตถุประสงค์ของนโยบายของประเทศมหาอำนาจไม่ว่าสหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต หรือสาธารณรัฐประชาชนจีนก็ได้มีการเพิ่มบทบาทด้านเศรษฐกิจมากขึ้น และแนวคิดของระบบ

เศรษฐกิจทุนนิยมเสรีเป็นที่ยอมรับมากขึ้นแม้กระทั่งในประเทศสังคมนิยม กระบวนการโลกาภิวัตน์ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่กลางทศวรรษ 1950 เมื่อได้มีการประดิษฐ์คอมพิวเตอร์ขึ้น ส่งผลให้ภายหลังมีการพัฒนาเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารควบคู่กับการพัฒนาด้านอิเล็กทรอนิกส์อย่างต่อเนื่อง จนทำให้สามารถติดต่อสื่อสารถึงกันได้ทั่วโลกอย่างสะดวกและรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อระหว่างรัฐหรือแม้แต่ในระดับปัจเจก การพัฒนาเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารที่ทำให้ทั่วโลกสามารถเชื่อมโยงถึงกันได้จนอาจเรียกได้ว่าเป็นโลกไร้พรมแดนเป็นแรงกระตุ้นสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ทุนนิยมโลกขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว

การที่ประเด็นทางเศรษฐกิจได้รับการยอมรับถึงความสำคัญ กอปรกับการขยายตัวของทุนนิยมโลกอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เจริญก้าวหน้า ตลอดจนการสร้าง ความมั่งคั่งและความกินดีอยู่ดีกลายเป็นวัตถุประสงค์สำคัญอีกประการหนึ่งในนโยบายของประเทศต่างๆ ทั่วโลก มีการดำเนินความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากแต่ละประเทศต่างมีความเชี่ยวชาญเฉพาะหรือความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ จึงเกิดการแลกเปลี่ยนและเกิดปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างกันขึ้น นำไปสู่การเกิดปรากฏการณ์การพึ่งพาอาศัยกันทางเศรษฐกิจระหว่างรัฐต่างๆ มากขึ้น แนวคิดเสรีนิยมซึ่งสนับสนุนการแลกเปลี่ยนระหว่างรัฐว่าเป็นสิ่งที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันได้จึงเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ประเทศสังคมนิยมหลายประเทศก็เริ่มปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจให้มีลักษณะเสรีมากขึ้น

ขณะที่นานาประเทศหันมาให้ความสำคัญกับประเด็นเศรษฐกิจมากขึ้นก็มีปรากฏการณ์การรวมกลุ่มที่มีแรงผลักดันสำคัญจากวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้นด้วย นำสังเกตว่าการที่โลกเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ที่ไม่ว่ารัฐหรือปัจเจกต่างสามารถติดต่อเชื่อมโยงถึงกันได้ทั่วโลก ระยะทางมิได้เป็นปัญหาอุปสรรคในการติดต่อและการดำเนินความสัมพันธ์หรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศอีกต่อไป การขนส่งสินค้าหรือแม้แต่การทำธุรกรรมข้ามประเทศก็สามารถกระทำได้อย่างสะดวกและรวดเร็วทั้งยังมีได้มีต้นทุนค่าใช้จ่ายสูงเช่นในอดีต แต่ทว่าการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจที่เพิ่มมากขึ้นเกือบทั้งหมดกลับมีลักษณะภูมิภาคนิยมหรืออนุภูมิภาคนิยม คือ เป็นการรวมกลุ่มของประเทศที่มีทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ในภูมิภาคเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน

การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจมักนำไปสู่การจัดตั้งเขตการค้าเสรี ซึ่งโดยหลักการแล้วประเทศที่เป็นสมาชิกจะไม่มีกรกีดกันทางการค้าระหว่างกันไม่ว่าจะเป็นกรกีดกันโดยอุปสรรคด้านภาษีหรือการกำหนดโควต้า ซึ่งเขตการค้าเสรีจะส่งผลดีต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศสมาชิก อาทิ ส่งผลให้มีการผลิตเพิ่มขึ้น มีการจ้างงานมากขึ้น ราคาสินค้าถูกลง เป็นต้น อย่างไรก็ตามเขตการค้าเสรีจะอำนวยความสะดวกเฉพาะประเทศที่เป็นภาคีสมาชิกของกลุ่มนั้นๆ ประเทศอื่นๆ ที่มิได้เป็นสมาชิกก็จะมีได้รับผลประโยชน์ดังกล่าว ดังนั้นการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจและการจัดตั้ง

เขตการค้าเสรีจึงอาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจกับประเทศที่มีได้เป็นสมาชิกหรือกับกลุ่มเศรษฐกิจอื่นๆ ได้

ความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์เศรษฐกิจระหว่างประเทศที่นานาประเทศต่างให้ความสำคัญกับประเด็นเศรษฐกิจ และมีการเน้นย้ำความสำคัญของวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจในนโยบายของประเทศ ปรากฏการณ์การเกิดขั้วอำนาจทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นที่อาจนำไปสู่การขัดแย้งแข่งขันกับสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นผู้นำระบบทุนนิยมโลกมานาน การที่สหรัฐอเมริกาซึ่งกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจเริ่มกดดันประเทศอื่นๆ ตลอดจนการรวมกลุ่มและการจัดตั้งเขตการค้าเสรีที่มีแนวโน้มที่จะกีดกันประเทศที่มีใช่สมาชิก ล้วนแสดงให้เห็นว่าแท้จริงแล้วยุคเปลี่ยนผ่านที่สงครามเย็นใกล้สิ้นสุดการแข่งขันกันระหว่างประเทศต่างๆ ในโลกมิได้หมดไป หากแต่มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะประเด็น คือ ขณะที่การแข่งขันทางอุดมการณ์ลดลง การแข่งขันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่างๆ กลับมีแนวโน้มที่จะรุนแรงมากขึ้นและมีแนวโน้มที่จะเกิดการกีดกันทางเศรษฐกิจในรูปแบบใหม่ๆ อีกด้วย

การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศตั้งแต่กลางทศวรรษ 1980 ที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่างๆ ตลอดจนได้เปลี่ยนแปลงระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่แม้แต่ประเทศมหาอำนาจก็ยังได้รับผลกระทบมากบ้างน้อยบ้าง ประเทศไทยซึ่งอยู่ภายใต้บริบทระหว่างประเทศย่อมได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงนี้อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง และการที่ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพลังอำนาจแห่งชาติจำกัดทำให้มีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกค่อนข้างมาก ในทศวรรษ 1980 เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทั้งระดับโลกและระดับภูมิภาคไม่ว่าจะเป็นด้านการเมืองหรือเศรษฐกิจ ประเทศไทยได้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงนั้นโดยการปรับเปลี่ยนนโยบายให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ระหว่างประเทศอีกครั้งดังที่เคยกระทำในอดีต

การเปลี่ยนแปลงท่าทีและการปรับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมหาอำนาจที่เคยเผชิญหน้าและมีความขัดแย้งกันมาตลอดช่วงสงครามเย็น คือ สหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต และสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ปรากฏขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 1980 และยิ่งเด่นชัดขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1988 เป็นต้นมา ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวตรงกับสมัยของคณะรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ได้บริหารประเทศระหว่างวันที่ 4 สิงหาคม ค.ศ. 1988 – 23 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1991 การพิจารณาการปรับตัวของประเทศไทยต่อสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในช่วงเวลาดังกล่าวจึงไม่ควรละเลยการพิจารณาถึงทรรศนะของนายกรัฐมนตรีที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น เนื่องจากทรรศนะของผู้นำมีอิทธิพลไม่น้อยต่อการกำหนดและการดำเนินนโยบายสาธารณะต่างๆ ของประเทศไทย โดยเฉพาะในยุครัฐบาลพลเอกชาติชายนั้นเป็นที่ทราบกันดีว่า

ทั้งนายกรัฐมนตรี คือ พลเอกชาติชายซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจนโยบาย โดยตำแหน่ง และคณะที่ปรึกษาที่ท่านแต่งตั้งขึ้น หรือที่เรียกกันว่า คณะที่ปรึกษากันพิชฌุโลก เป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางนโยบายของประเทศไทยในยุครัฐบาลพลเอกชาติชาย

พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในระหว่าง ค.ศ. 1988-1991 ที่เป็นช่วงแห่งการเปลี่ยนผ่านนั้นเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถหลายด้าน เนื่องจากท่านเป็นทหาร จึงมีความรู้ด้านความมั่นคงเป็นอย่างดี ทั้งยังเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ทางธุรกิจและมีความสนใจในประเด็นด้านเศรษฐกิจ ด้านการต่างประเทศนั้นพลเอกชาติชายเคยดำรงตำแหน่งทางการทูตในหลายประเทศนานนับสิบปีและยังเคยดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการเมืองและรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ท่านจึงมีประสบการณ์ มีความคุ้นเคยกับผู้นำและผู้แทนทางการทูตของหลายประเทศ และมีความสนใจต่อกิจการด้านการต่างประเทศเป็นอย่างมาก ความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ โดยเฉพาะประสบการณ์และความสนใจในด้านเศรษฐกิจและการต่างประเทศจึงเป็นจุดเด่นของพลเอกชาติชายและเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ท่านมีความแตกต่างจากนายกรัฐมนตรีไทยหลายท่านในอดีต

พลเอกชาติชายซึ่งเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลได้ตระหนักถึงความสำคัญของประเด็นเศรษฐกิจ และเชื่อว่าการพัฒนาเศรษฐกิจจะนำมาซึ่งพลังอำนาจและความมั่งคั่ง ทั้งยังสร้างความกินดีอยู่ดีให้แก่ประชาชนได้ ท่านมีทรรศนะว่าประเทศต่างๆ จะหันมาให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจมากขึ้นเป็นลำดับ และขณะเดียวกันท่านยังเชื่อว่ามีแนวโน้มที่จะเกิดปรากฏการณ์การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างประเทศมากขึ้น การรับรู้และความเข้าใจของพลเอกชาติชายต่อสถานการณ์ระหว่างประเทศเช่นนี้มีส่วนส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายภายในประเทศและนโยบายต่างประเทศของไทยเพื่อการปรับตัวตอบสนองต่อสถานการณ์โลกในช่วงปี ค.ศ. 1988-1991

ในยุครัฐบาลพลเอกชาติชายสถานการณ์ภายในประเทศทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจดำเนินไปอย่างราบรื่นและมีเสถียรภาพ ในด้านการเมืองนั้นรัฐบาลพลเอกชาติชายเป็นรัฐบาลที่คณะรัฐมนตรีส่วนใหญ่มาจากการเลือกตั้งรวมทั้งนายกรัฐมนตรีด้วยซึ่งเป็นสัญญาณของความก้าวหน้าในการพัฒนาประชาธิปไตย สภาพเศรษฐกิจในยุครัฐบาลนี้ก็ดีขึ้นมากกว่าในช่วงต้นทศวรรษ 1980 ซึ่งประเทศไทยกำลังประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ เศรษฐกิจในยุครัฐบาลพลเอกชาติชายขยายตัวอย่างร้อนแรง พิจารณาอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยที่สูงกว่าร้อยละสิบตลอดยุคการบริหารงานของรัฐบาลนี้

นโยบายภายในของประเทศไทยที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศนโยบายหนึ่ง คือ นโยบายเศรษฐกิจ ในยุครัฐบาลพลเอกชาติชาย

ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยให้ความสำคัญกับประเด็นเศรษฐกิจมากขึ้น ประเทศไทยตอบสนองต่อสถานการณ์เศรษฐกิจระหว่างประเทศที่เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษอันได้แก่ การที่ระบบทุนนิยมโลกแผ่ขยายอย่างรวดเร็ว ตลอดจนการย้ายฐานการผลิตและการลงทุนซึ่งเป็นวิธีการปรับตัวของประเทศที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระบบอัตราแลกเปลี่ยนด้วยการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจที่เน้นการพัฒนาและสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจเสรี สนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศ และเสริมสร้างศักยภาพของอุตสาหกรรมส่งออกให้สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ จุดเด่นของนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลคณะนี้ คือ นโยบายเศรษฐกิจมีลักษณะเชิงรุกมากขึ้น มีการขยายเป้าหมายสู่ระดับระหว่างประเทศ โดยแสดงความปรารถนาที่จะให้ประเทศไทยพัฒนาขึ้นเป็นผู้นำหรือศูนย์กลางเศรษฐกิจของภูมิภาค ตลอดจนมีเป้าหมายในการส่งเสริมให้เกิดความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจกับระบบเศรษฐกิจโลกมากขึ้น

นอกจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศในช่วงปลายทศวรรษ 1980 จะส่งผลให้มีการปรับนโยบายเศรษฐกิจที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจภายในโดยเฉพาะการสร้างศักยภาพให้แก่อุตสาหกรรมส่งออก ตลอดจนการขยายเป้าหมายทางเศรษฐกิจในลักษณะเชิงรุกสู่ระดับระหว่างประเทศซึ่งเป็นการตอบสนองต่อการขยายตัวของระบบทุนนิยมโลกและตอบรับโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจการลงทุนของประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ในยุครัฐบาลพลเอกชาติชายประเทศไทยยังได้มีการปรับเปลี่ยนด้านนโยบายต่างประเทศโดยได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในบริบทระหว่างประเทศทั้งในระดับโลกและระดับภูมิภาค

การที่สถานการณ์การเมืองโลกผ่อนคลายความตึงเครียดลงและเริ่มเห็นถึงแนวโน้มของความร่วมมือระหว่างประเทศที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแตกต่างกัน ตลอดจนสถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งระดับภูมิภาคเริ่มคลี่คลายลงด้วยดี โดยเฉพาะปัญหามุขปาฐาซึ่งเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสันติภาพและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คลี่คลายลงและมีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปสู่สันติภาพและความร่วมมือกันมากขึ้น บรรยากาศการเมืองระหว่างประเทศเช่นนี้มีส่วนช่วยให้ประเทศไทยลดความกังวลเกี่ยวกับภัยคุกคามความมั่นคงในภูมิภาคลงได้มาก การเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ระหว่างประเทศในช่วงปลายทศวรรษ 1980 จึงสร้างบรรยากาศระหว่างประเทศที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศโดยไม่ต้องคำนึงถึงประเด็นด้านความมั่นคงทางการทหารอย่างมากดังเช่นในอดีต และยังเป็นโอกาสอันดีสำหรับประเทศไทยที่จะดำเนินความสัมพันธ์กับนานาประเทศได้โดยปราศจากอุปสรรคเรื่องความแตกต่างทางอุดมการณ์

นโยบายต่างประเทศของไทยมีการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง คือ ในยุคพลเอกชาติชายมีการเปลี่ยนทฤษฎะด้านความมั่นคงว่าภัยคุกคามคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคมิใช่สิ่งที่น่า

กังวลเช่นในอดีตและภัยคุกคามจากเวียดนามก็ลดลงมาก ในยุครัฐบาลนี้ปรากฏความแตกต่างในแนวนโยบายการแก้ปัญหาที่พหุระหว่างกระทรวงการต่างประเทศกับนายกรัฐมนตรีและคณะที่ปรึกษา อย่างไรก็ตามประเทศไทยก็ได้ดำเนินการปรับความสัมพันธ์กับต่างประเทศ รัฐบาลนี้ได้ให้ความสำคัญอย่างมากต่อประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่บนแผ่นดินใหญ่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะเพื่อนบ้านในอินโดจีน รัฐบาลได้ประกาศนโยบายเปลี่ยนสนาทรบเป็นตลาดการค้าซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นนโยบายเด่นในยุคพลเอกชาติชายเพราะนอกจากจะเป็นการเปลี่ยนท่าทีต่อกัมพูชาแล้วนโยบายนี้ยังเป็นนโยบายที่มีลักษณะมุ่งเน้นมิติเศรษฐกิจด้วย

ในยุครัฐบาลพลเอกชาติชายที่เศรษฐกิจไทยมีความผูกพันกับการค้าต่างประเทศมากขึ้นเรื่อย ๆ มีการปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศเพื่อให้สอดคล้องและตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ในทางเศรษฐกิจ นโยบายต่างประเทศของไทยในยุครัฐบาลพลเอกชาติชายจึงเป็นนโยบายที่มีลักษณะมุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจเพื่อพัฒนาและส่งเสริมผลประโยชน์ทางการค้าและการลงทุนของไทยเป็นสำคัญ

การดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศของไทยในยุครัฐบาลพลเอกชาติชายเป็นการดำเนินความสัมพันธ์เชิงรุกมากขึ้น โดยเฉพาะได้นำประเด็นทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นประเด็นที่ประเทศต่างๆ ให้ความสำคัญมาเป็นประเด็นหลักในการดำเนินความสัมพันธ์กับหลายๆ ประเทศ ดังนั้น นอกเหนือจากนโยบายเปลี่ยนสนาทรบเป็นตลาดการค้าแล้ว ยังได้มีการผลักดันนโยบายอื่นๆ ที่มีส่วนสนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการขยายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจให้กว้างไกลไปยังภูมิภาคต่างๆ รวมทั้งการสรรค์สร้างความสัมพันธ์กับประเทศกำลังพัฒนาด้วยกันและกับประเทศด้อยพัฒนาด้วย กล่าวได้ว่าในยุคที่นโยบายต่างประเทศของไทยได้มีการเสริมมิติทางด้านเศรษฐกิจมากขึ้นนี้ ประเทศเป้าหมายของนโยบายต่างประเทศไทยมีการกระจายมากขึ้นด้วย แม้ว่าประเทศไทยจะยังคงให้ความสำคัญกับประเทศมหาอำนาจและประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ดังเช่นในอดีต แต่ก็ได้ให้ความสำคัญกับประเทศอื่นๆ มากขึ้น พลเอกชาติชายได้ริเริ่มแนวความคิดนโยบายมองตะวันตกที่มุ่งเน้นการพัฒนาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจโดยมุ่งเน้นขยายความสัมพันธ์กับประเทศที่อยู่ทางทิศตะวันตกของประเทศไทย ทั้งนี้อินเดียซึ่งเป็นประเทศในภูมิภาคเอเชียใต้ก็เป็นประเทศเป้าหมายที่พลเอกชาติชายให้ความสำคัญอย่างมากด้วย

ในยุครัฐบาลพลเอกชาติชาย ปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดียเป็นมิติด้านการต่างประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นการกระชับความสัมพันธ์ที่ห่างเหินกันมาตั้งแต่ในอดีตแล้ว การที่ประเทศไทยให้ความสำคัญต่ออินเดียซึ่งเป็นประเทศกำลังพัฒนาที่ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมมานานยังเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในนโยบายต่างประเทศของไทยในทั้งในด้านประเด็นและประเทศเป้าหมายดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดียในช่วงสงครามเย็นจนกระทั่งก่อนการเดินทางเยือนของพลเอกชาติชายเป็นความสัมพันธ์ที่ห่างเหินและแทบจะไม่มีความร่วมมือโดยตรงระหว่างกันเลย ระหว่างสงครามเย็นประเทศไทยกับอินเดียมีนโยบายต่างประเทศแตกต่างกัน ภายใต้สภาพแวดล้อมระหว่างประเทศในช่วงสงครามเย็นที่ประเทศในโลกแบ่งออกเป็นฝ่ายโลกเสรีและฝ่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์โดยที่ทั้งสองฝ่ายต่างเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ประเทศไทยก็เช่นเดียวกับหลายประเทศที่เลือกเข้าร่วมกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในสงครามเย็นซึ่งจะส่งผลให้ได้รับประโยชน์ทั้งทางด้านความมั่นคงและด้านเศรษฐกิจ ขณะที่ประเทศไทยเลือกเข้าร่วมกับฝ่ายโลกเสรีและมีนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ แต่อินเดียกลับเป็นผู้นำของประเทศที่มีนโยบายไม่ต้องการผูกพันตนเองกับมหาอำนาจฝ่ายใดและได้ร่วมก่อตั้งขบวนการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด(Non-Aligned Movement - NAM)

อย่างไรก็ตามประเทศไทยมีความคลางแคลงสงสัยต่อนโยบายและพฤติกรรมของอินเดียในระหว่างสงครามเย็น เพราะแม้ว่าอินเดียจะได้แถลงนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดและเป็นผู้นำของขบวนการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด แต่ในทางปฏิบัตินั้นดูเหมือนว่าอินเดียจะมีความใกล้ชิดกับฝ่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ คือนอกจากอินเดียจะรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนซึ่งเป็นคอมมิวนิสต์ อินเดียยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียตและยังได้รับความช่วยเหลือทั้งทางเศรษฐกิจและการทหารจากสหภาพโซเวียตเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเมื่ออินเดียได้ทำสนธิสัญญาสันติภาพ มิตรภาพและความร่วมมือกับสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 1971 และอินเดียยังได้สนับสนุนสหภาพโซเวียตในเวทีระหว่างประเทศหลายครั้ง แม้เมื่อสหภาพโซเวียตได้รุกรานอัฟกานิสถาน อินเดียก็มิได้ประณามการกระทำดังกล่าวของสหภาพโซเวียต พฤติกรรมของอินเดียเช่นนี้ทำให้ประเทศไทยเริ่มขาดความเชื่อมั่นในนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดของอินเดีย

ในปลายทศวรรษ 1970 ประเทศไทยกับอินเดียมีความขัดแย้งกันเมื่อเกิดวิกฤตการณ์กัมพูชา เมื่อกองทัพเวียดนามเข้ารุกรานและยึดครองกัมพูชาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1979 ประเทศไทยได้ร่วมมือกับอาเซียนในการกดดันให้เวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชา ประเทศไทยและอาเซียนปฏิเสธการรับรองระบอบเฮง สัมริน ของกัมพูชาที่เชื่อว่าได้รับการสนับสนุนจากเวียดนาม ตลอดจนจรรยาบรรณให้นานาชาติให้การรับรองรัฐบาลผสมของกัมพูชา ประเทศส่วนใหญ่ในโลกต่างไม่ยอมรับรัฐบาลเฮง สัมริน จะมีก็เพียงสหภาพโซเวียตและพันธมิตรเท่านั้นที่รับรองรัฐบาลดังกล่าว และอินเดียภายใต้รัฐบาลนางอินทรีรา คานธีก็ให้การรับรองรัฐบาลเฮง สัมริน ทั้งยังเคยกล่าวหาว่าประเทศไทยได้เข้าแทรกแซงกัมพูชาโดยการส่งทหารไทยเข้าไปปฏิบัติการอยู่ในกัมพูชา การกระทำของอินเดียสร้างความไม่พอใจให้แก่ประเทศไทยเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากประเทศไทยถือว่าปัญหา กัมพูชานั้นส่งผลกระทบโดยตรงต่อความมั่นคงของประเทศและสันติภาพในภูมิภาคเอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้ จึงอาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดียที่ห่างเหินกันอยู่นั้นกลับยิ่งเสื่อมทรามลงอย่างมากตั้งแต่เกิดวิกฤตการณ์กัมพูชา

พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรีไทยท่านแรกที่เดินทางเยือนอินเดียอย่างเป็นทางการซึ่งนับเป็นก้าวสำคัญในการฟื้นฟูและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดีย แนวคิดนโยบายมองตะวันตกที่ท่านได้ริเริ่มขึ้นนั้นมีอินเดียเป็นประเทศเป้าหมายสำคัญ ในยุครัฐบาลพลเอกชาติชายนั้นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดียมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางการทูตที่มีการแลกเปลี่ยนการเยือนในระดับรัฐบาล ในระยะเวลา 2 ปี 7 เดือนภายใต้การบริหารประเทศของรัฐบาลพลเอกชาติชายมีการแลกเปลี่ยนการเยือนในระดับรัฐบาล 3 ครั้ง ขณะที่ตลอดยุคนายกรัฐมนตรีท่านก่อน คือ ยุครัฐบาลพลเอกเปรมซึ่งรวมระยะเวลาในการบริหารประเทศยาวนานถึง 8 ปี 6 เดือน นอกจากการเสด็จฯ เยือนของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีแล้ว มีการแลกเปลี่ยนการเยือนระดับรัฐบาลเพียง 4 ครั้ง

รัฐบาลอินเดียก็ตระหนักถึงเจตนาอันดีและความพยายามของประเทศไทยสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชายในการกระชับและเพิ่มพูนความสัมพันธ์ต่อกัน และตอบรับไมตรีโดยแสดงความสนใจและแสดงความปรารถนาที่จะร่วมมือกับประเทศไทยในด้านต่างๆที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน ตลอดช่วงระยะเวลาการบริหารประเทศของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดียในด้านการทูตเพิ่มพูนขึ้นมาก การแลกเปลี่ยนการเยือนนอกจากจะเป็นผลของความพยายามกระชับความสัมพันธ์แล้ว ยังเป็นเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างทั้งสองประเทศด้วย เนื่องจากการพบปะกันทั้งในระดับรัฐมนตรีและข้าราชการระดับสูง ตลอดจนภาคเอกชนของทั้งสองฝ่าย เป็นโอกาสอันดีในการทำความรู้จักกัน ทั้งจะช่วยให้สามารถเรียนรู้และเข้าใจอีกฝ่าย และก่อให้เกิดความคุ้นเคยกัน ซึ่งจะยังผลให้เกิดมิตรไมตรีจิตที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์อันดีในระดับบุคคลนี้อาจนำไปสู่สู่ทางการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างรัฐได้

นอกจากความสัมพันธ์ทางการทูตโดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนการเยือนแล้ว รัฐบาลพลเอกชาติชายยังประสบความสำเร็จในการทำความตกลงและทำความเข้าใจร่วมกันกับอินเดียในหลายด้าน ในด้านการเมืองนั้นได้มีการหารือและทำความเข้าใจกันในประเด็นปัญหาที่กัมพูชา ทั้งยังได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์โลกและภูมิภาค แต่นอกจากการปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันแล้ว ก็ไม่ปรากฏความตกลงทางการเมืองอันเป็นรูปธรรมแต่อย่างใด ส่วนด้านเศรษฐกิจกลับเป็นประเด็นที่มีความร่วมมือปรากฏชัดเจนมากกว่า ทั้งสองประเทศให้ความสำคัญกับกลไกความร่วมมือต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้น และดูแลให้กลไกเหล่านั้นสามารถดำเนินการอย่างได้ต่อเนื่อง อาทิ คณะกรรมาธิการเพื่อความร่วมมือทวิภาคี ไทย-อินเดีย คณะกรรมาธิการการค้า นอกจากนี้ยังมีความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนของทั้งสองฝ่ายด้วย ได้แก่

สภาหอการค้าไทย สภาอุตสาหกรรมไทย กับสภาหอการค้าและอุตสาหกรรมอินเดีย ประเทศไทยกับอินเดียยังได้มีการศึกษาถึงโอกาสในการร่วมมือกันในด้านอื่นๆ เช่น ด้านการประมง อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การคมนาคม การพลังงาน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความร่วมมือทางวัฒนธรรม เป็นต้น และนอกจากจะให้ความสำคัญแก่การพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างกันแล้ว ประเทศไทยกับอินเดียยังมีทรรคนะต่อความร่วมมือในสังคมเศรษฐกิจระหว่างประเทศว่าประเทศไทยและอินเดียควรจักต้องร่วมมือกับประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ ในการร่วมมือกันแก้ปัญหาเศรษฐกิจ และจักส่งเสริมความร่วมมือในกรอบได้-ได้ด้วย

ในการศึกษาเงื่อนไขที่เกื้อกูลให้มีการเพิ่มพูนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดีย ในยุครัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ โดยได้ตั้งสมมุติฐานในการศึกษาไว้ว่า "ด้วยเงื่อนไขสองประการ คือ การคลี่คลายของสงครามเย็น และการแผ่ขยายทุนนิยมเสรีนิยมทำให้ประเทศไทยและอินเดียปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจไปในแนวทางทุนนิยมมากขึ้น เป็นเงื่อนไขที่เกื้อกูลต่อการเพิ่มพูนความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศ" และได้ศึกษาเงื่อนไขทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปในแนวทางเสรีนิยมในช่วงทศวรรษ 1980 เป็นแนวทางในการศึกษา ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงของบริบทระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศหรือสถานการณ์เศรษฐกิจระหว่างประเทศล้วนมีส่วนส่งผลกระทบต่อรัฐต่างๆ มากบ้างน้อยบ้าง ดังนั้นจึงอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายสาธารณะของรัฐได้

จากการศึกษาพบว่าระบบทุนนิยมโลกที่ขยายตัวมากขึ้นเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้นานาชาติให้ความสำคัญกับประเด็นเศรษฐกิจมากขึ้นและเร่งพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ส่งผลให้หลายประเทศมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือนโยบายสาธารณะทั้งนโยบายภายในและนโยบายต่างประเทศ แม้แต่ประเทศสังคมนิยมก็ไม่อาจต้านทานกระแสการขยายตัวอย่างรวดเร็วของระบบทุนนิยมโลกได้และได้มีการปรับเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจให้มีลักษณะเสรีมากขึ้น

ระบบทุนนิยมโลกส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศและการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การขยายตัวของระบบทุนนิยมโลกที่สนับสนุนระเบียบการค้าเสรีระหว่างประเทศเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่างๆ มากขึ้น เนื่องจากไม่มีประเทศใดที่มีความสมบูรณ์พร้อมในตนเอง ขณะเดียวกันแต่ละประเทศต่างก็มีความชำนาญเฉพาะหรือความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบจึงนำไปสู่การแลกเปลี่ยนและการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งการค้าระหว่างกันจะดำเนินไปได้อย่าง

ราบปรึนภายใต้ระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่สนับสนุนระเบียบการค้าเสรี ดังนั้นการขยายตัวของระบบทุนนิยมโลกจึงเป็นการสนับสนุนและเปิดโอกาสให้นานาประเทศได้มีความสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจระหว่างกันภายใต้บรรยากาศการค้าเสรี

การเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่ระบบทุนนิยมเสรีเติบโตอย่างรวดเร็วและแผ่ขยายไปทั่วโลกส่งผลต่อทั้งประเทศไทยและอินเดีย การขยายตัวของระบบทุนนิยมโลกเป็นทั้งโอกาสและแรงผลักดันให้ประเทศไทยในยุครัฐบาลพลเอกชาติชายปรับเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจที่นอกจากจะเน้นการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจภายในประเทศ ยังเน้นการพัฒนาเชิงรุกโดยเสริมสร้างอุตสาหกรรมส่งออกเพื่อให้มีศักยภาพแข่งขันได้ในตลาดโลกและจะพัฒนาประเทศให้เป็นผู้นำและศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในภูมิภาค ประเทศไทยยังได้มีการปรับนโยบายต่างประเทศให้มีลักษณะเชิงรุกในด้านมิติเศรษฐกิจ มุ่งขยายความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ ไม่เพียงแต่ประเทศมหาอำนาจหรือประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ยังกระจายความสนใจไปยังประเทศกำลังพัฒนาและประเทศด้วยพัฒนาในทุกภูมิภาคมากขึ้น

อินเดียซึ่งประสบปัญหาทางเศรษฐกิจตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1980 ก็เล็งเห็นว่าไม่อาจพึ่งพาสหภาพโซเวียตอีกต่อไปได้ ทั้งสหภาพโซเวียตเองก็ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจภายในส่งผลให้ต้องมีการปรับนโยบายเศรษฐกิจ ประเทศพันธมิตรของโซเวียตหลายประเทศก็หันไปพึ่งพาสหรัฐอเมริกาและประเทศทุนนิยมในการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจแทน อินเดียตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวโดยเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจภายในของอินเดียจากเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมให้เป็นไปในแนวทางทุนนิยมเสรีมากขึ้นซึ่งจะสอดคล้องกับสถานการณ์เศรษฐกิจระหว่างประเทศที่มีนานาประเทศยอมรับในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและส่งเสริมการค้าเสรี

อาจสรุปผลการศึกษาได้ว่าการที่สงครามเย็นคลี่คลายลงทำให้สถานการณ์การเมืองโลกลดความตึงเครียด และมีแนวโน้มว่าความแตกต่างทางอุดมการณ์การเมืองหรือระบอบการปกครองจะมีใช้ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญในการอยู่ร่วมกันและการร่วมมือกันระหว่างประเทศต่างๆ ความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เป็นโอกาสอันดีในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างนานาประเทศ ขณะเดียวกันการขยายตัวของระบบทุนนิยมโลกก็เป็นแรงผลักดันและเป็นการเปิดโอกาสให้ประเทศไทยปรับเปลี่ยนนโยบายมามุ่งเน้นการเพิ่มศักยภาพทางเศรษฐกิจ เชื่อมโยงมิติเศรษฐกิจกับความสัมพันธ์กับนานาประเทศในเชิงรุกมากขึ้น ตลอดจนขยายตัวของระบบทุนนิยมโลกยังเอื้ออำนวยต่อการแลกเปลี่ยนและการค้าระหว่างประเทศที่ทำให้มีการพึ่งพาอาศัยกันทางเศรษฐกิจมากขึ้น ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นแรงผลักดันประการหนึ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดียพัฒนามากขึ้นโดยต่างได้รับประโยชน์ร่วมกันโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจ การขยายตัวของระบบทุนนิยมโลกยังผลักดันให้อินเดียปรับเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจสังคมนิยมที่

ดำเนินมาเป็นเวลานานให้มีลักษณะทุนนิยมที่มีการส่งเสริมการค้าและการลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้น ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศในช่วงทศวรรษ 1980 จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่เกื้อกูลต่อการเพิ่มพูนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดียในยุครัฐบาลพลเอกชาติชาย ซึ่งผลการศึกษานี้ตรงตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ในตอนต้น

ข้อเสนอแนะ

อินเดียเป็นประเทศที่มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งและเป็นประเทศที่ไทยควรให้ความสำคัญอย่างมาก เพราะนอกจากอินเดียจะเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลกมาตั้งแต่โบราณ ปัจจุบันอินเดียยังได้รับการยอมรับในฐานะประเทศมหาอำนาจทางทหารประเทศหนึ่งด้วย ทั้งยังเป็นประเทศที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจมากพอสมควร เนื่องจากอินเดียเป็นประเทศที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ มีทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมาก อินเดียเป็นตลาดขนาดใหญ่ที่มีผู้บริโภคที่กำลังซื้อนับร้อยล้านคน เป็นตลาดแรงงานขนาดใหญ่ มีบุคลากรจำนวนมากที่มีความรู้ความสามารถทางวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์สาขาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอินเดียเป็นประเทศที่มีการพัฒนาทางเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ที่ก้าวหน้ามาก

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดียในปัจจุบันได้พัฒนาขึ้นมาก และไม่อาจปฏิเสธได้ว่าจุดเด่นของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดีย คือ ความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากการดำเนินความสัมพันธ์กับอินเดียนั้น ประเทศไทยได้เน้นการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจมาโดยตลอดนับตั้งแต่เริ่มมีการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกันในยุครัฐบาลพลเอกชาติชายและได้มีการริเริ่มแนวคิดนโยบายมองตะวันตก การสร้างสรรค์และเพิ่มพูนความสัมพันธ์อันดีในด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยกับอินเดียไม่เพียงแต่จะเป็นผลดีต่อทั้งสองประเทศ แต่ยังสามารถนำไปสู่ช่องทางในการพัฒนาและขยายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยอินเดียซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในภูมิภาคจะเป็นประตูสู่เอเชียใต้ของไทย ขณะที่ประเทศไทยก็เป็นประตูสู่อินโดจีนเนื่องจากที่ตั้งซึ่งมีลักษณะเป็นศูนย์กลางภูมิภาคของไทย และนอกจากนี้ไทยจะเป็นตลาดการค้าสำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทยยังมีโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลอันดามันซึ่งจะเป็นการประสานและเปิดช่องทางสู่มหาสมุทรอินเดีย ประเทศไทยและอินเดียยังอาจเอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่กันในฐานะที่เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์กับองค์การระหว่างประเทศหรือกลุ่มทางเศรษฐกิจที่ตนเป็นภาคีสมาชิก อาทิ อาเซียน SAARC IOR-ARC เป็นต้น อย่างไรก็ตามนอกเหนือจากประเด็นทางเศรษฐกิจแล้วอินเดียยังมีความสำคัญต่อประเทศไทยและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในหลายด้านซึ่งในที่นี้จะยกตัวอย่างบทบาทและความสำคัญของอินเดียในบางด้านโดยสังเขป ดังนี้

ด้านการเมือง

ในทางการเมืองนั้นอินเดียได้รับการยอมรับในเวทีระหว่างประเทศมาตั้งแต่อดีตในฐานะผู้นำของขบวนการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดและเป็นประเทศแกนนำสำคัญประเทศหนึ่งของกลุ่ม 77 (G 77) ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในองค์การสหประชาชาติในการเรียกร้องระเบียบเศรษฐกิจโลกใหม่ (New World Economic Order) ยิ่งไปกว่านั้นอินเดียยังได้รับการยอมรับในฐานะประเทศมหาอำนาจในภูมิภาคเอเชียใต้ การเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับอินเดียจะช่วยเพิ่มอำนาจอ่อน (soft power) ได้ประการหนึ่ง คือ อำนาจจูงใจ ซึ่งประเทศไทยอาจได้รับการสนับสนุนจากมิตรประเทศเช่นอินเดียในเวทีระหว่างประเทศต่างๆ มากขึ้น และอาจนำไปสู่ความร่วมมือกันในการผลักดันประเด็นต่างๆ ในระดับระหว่างประเทศที่จะเป็นประโยชน์ต่อทั้งสองประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นประเด็นที่นานาประเทศให้ความสนใจและเป็นประเด็นที่ทั้งประเทศไทยและอินเดียต่างให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก

ด้านยุทธศาสตร์และความมั่นคง

นักวิชาการท่านหนึ่ง¹ ได้กล่าวถึงบทบาทของอินเดียในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และต่อประเทศไทยในอดีตโดยอธิบายว่าตั้งแต่ทศวรรษที่ 1950 อินเดียมีบทบาทต่อปัญหาความขัดแย้งในอินโดจีน ไม่ว่าจะเป็นความปรารถนาของอินเดียหรือไม่ แต่ท้ายที่สุดอินเดียก็ได้แสดงบทบาทผู้ถ่วงดุลอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และแสดงทรรศนะว่าอินเดียจะยังคงมีบทบาทในฐานะผู้รักษาดุลอำนาจในภูมิภาคนี้ต่อไปด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง นักวิชาการท่านนี้อธิบายว่าดุลอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่อาจเกิดขึ้นได้ภายใต้การครอบงำของมหาอำนาจประเทศใดประเทศหนึ่ง ดังนั้นเมื่อเกิดภาวะสุญญากาศทางอำนาจในภูมิภาคโดยที่ไม่มีประเทศใดได้รับการยอมรับให้มีอิทธิพลเหนือประเทศอื่น อินเดียซึ่งเคยแสดงบทบาทผู้ไกล่เกลี่ยและผู้ถ่วงดุลอำนาจในภูมิภาคนี้มาแล้วจึงเป็นประเทศหนึ่งที่น่าจะมีบทบาทในการรักษาดุลอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เมื่อพิจารณาสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศในช่วงปลายสงครามเย็นที่มีการเปลี่ยนแปลงและคาดการณ์ได้ยาก ประเทศไทยจึงไม่ควรละเลยบทบาทของอินเดียที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทยไม่อาจมองข้ามศักยภาพของอินเดียซึ่งเป็นมหาอำนาจในภูมิภาคเอเชียใต้ และควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาความสัมพันธ์กับอินเดียโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้เกี่ยวกับการแสดงบทบาทผู้รักษาดุลอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย

¹ D.R. SarDesai, "India: A Balancer Power?" in *Southeast Asia Under the New Balance of Power*, eds. Sudershan Chawla, Malvin Gurtov and Alian-Gerard Marsot (n.d.), p. 94-105.

การขยายอิทธิพลของสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นสิ่งที่สร้างความกังวลให้ประเทศไทยมาตั้งแต่ยุคสงครามเย็นซึ่งประเทศไทยกำลังประสบปัญหากับการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ การขยายอิทธิพลของสาธารณรัฐประชาชนจีนยังส่งผลกระทบต่อดุลแห่งอำนาจในภูมิภาค เนื่องจากประเทศไทยและสมาชิกอาเซียนต้องการรักษาดุลอำนาจในภูมิภาคโดยปราศจากการครอบงำจากมหาอำนาจใดๆ ความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับพม่าซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศไทยทั้งทางบกและทางทะเลจึงเป็นประเด็นหนึ่งที่ประเทศไทยควรให้ความสนใจ โดยเฉพาะเมื่อมีการแสดงทรรศนะว่าการพัฒนาความสัมพันธ์อันดีกับพม่าจะมีส่วนสนับสนุนการขยายอิทธิพลของสาธารณรัฐประชาชนจีนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

อินเดียเป็นประเทศที่มีความขัดแย้งกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในหลายกรณีและมีความขัดแย้งเกี่ยวกับพรมแดนซึ่งก่อให้เกิดสงครามระหว่างอินเดียกับสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1962 ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศจึงตึงเครียดและเสื่อมทรามลง อินเดียมีความระแวงและคลางแคลงใจต่อพฤติกรรมหลายประการของสาธารณรัฐประชาชนจีน และอินเดียยังพิจารณาว่าสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับพม่าจึงสร้างความวิตกให้อินเดีย

ภูมิยุทธศาสตร์ของพม่ามีความสำคัญต่อยุทธศาสตร์ของอินเดียในอ่าวเบงกอลและทะเลอันดามัน อินเดียได้เรียนรู้จากประสบการณ์ในยุคอาณานิคมว่าการมีอำนาจควบคุมภูมิภาคมหาสมุทรอินเดียซึ่งรวมถึงทะเลอาระเบียและอ่าวเบงกอลนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นและเชื่อกันว่าในอดีตการที่อินเดียเดินทางสู่อินเดียซึ่งเป็นภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีเหตุผลทางยุทธศาสตร์สนับสนุน คือ อินเดียต้องการสำรวจและควบคุมเส้นทางเดินเรือที่เชื่อมโยงกับมหาสมุทรอินเดีย ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1970 อินเดียยึดถือหลักการที่ให้ความสำคัญแก่การแสดงบทบาทในภูมิภาคเอเชียใต้ ขณะเดียวกันก็มีทรรศนะว่าการที่มหาอำนาจภายนอกจะแสดงบทบาทในภูมิภาคเอเชียใต้หรือในภูมิภาคมหาสมุทรอินเดียนั้นเป็นภัยต่อความมั่นคงของอินเดีย

หากพม่ายอมรับความช่วยเหลือทางการทหารจากสาธารณรัฐประชาชนจีนแล้ว อาจทำให้สาธารณรัฐประชาชนจีนสามารถขยายอิทธิพลทางทะเลในบริเวณอ่าวเบงกอลและทะเลอันดามันได้ นอกเหนือจากการตั้งสถานีเรดาร์แล้วสาธารณรัฐประชาชนจีนยังสามารถตั้งฐานทัพเรือในทะเลอันดามัน และพม่าอาจเป็นรัฐบริวารของสาธารณรัฐประชาชนจีนในที่สุด ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับพม่าจึงเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของอินเดีย

ความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับพม่าเป็นประเด็นที่ประเทศไทยและอินเดียมีความกังวลร่วมกัน และต่างไม่ต้องการให้สาธารณรัฐประชาชนจีนขยายอิทธิพลในพม่าและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อยับยั้งการขยายอิทธิพลดังกล่าวประเทศไทยจึงอาจร่วมมือกับอินเดียได้ในรูปแบบต่างๆ อาทิ การสังเกตการณ์และร่วมมือกันในด้านข้อมูลข่าวสาร

การให้การสนับสนุนกันในเวทีระหว่างประเทศเกี่ยวกับประเด็นซึ่งเป็นความกังวลร่วมมือนี้นั้น เป็นต้น นอกจากนี้การที่ประเทศไทยพัฒนาความสัมพันธ์อันดีกับอินเดียยังอาจเป็นการถ่วงดุลอำนาจของสาธารณรัฐประชาชนจีนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ด้วย

การที่อินเดียแสดงเจตนาว่าการขยายขีดความสามารถและแสนยานุภาพทางการทหารนั้นเป็นการกระทำเพื่อปกป้องผลประโยชน์และเพื่อสนับสนุนต่อความต้องการทางการค้าและพลังงานที่เพิ่มมากขึ้น จึงน่าจะเชื่อได้ว่าการขยายแสนยานุภาพทางการทหารของอินเดียโดยเฉพาะแสนยานุภาพทางทะเลน่าจะเป็นประโยชน์มากกว่าจะเป็นการสร้างภัยคุกคามต่อประเทศไทย โดยเฉพาะการที่อินเดียมีฐานทัพบริเวณหมู่เกาะอันดามัน-นิโคบาร์ซึ่งเป็นช่องทางสู่ปากช่องแคบมะละกานั่นก็เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการคุ้มครองเส้นทางการค้าทางทะเลที่สำคัญในมหาสมุทรอินเดีย ประกอบกับการที่อินเดียกับสิงคโปร์มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันและมีการร่วมมือกันในทางการทหาร จะเป็นการสนับสนุนโอกาสของอินเดียในการเข้าสู่ทะเลจีนใต้ ซึ่งจะเป็นการถ่วงดุลอำนาจสาธารณรัฐประชาชนจีนด้วย

การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดียนอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์โดยตรงต่อทั้งสองประเทศแล้ว ประเทศไทยยังไม่ควรมองข้ามบทบาทและความสำคัญของมหาอำนาจเช่นอินเดียทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก ดังนั้นถึงเวลาแล้วที่รัฐบาลไทยต้องตระหนักถึงความสำคัญของอินเดีย และควรทำความเข้าใจต่อบทบาททำที่ของอินเดียในอดีต เพื่อเป็นรากฐานที่ดีในการทำความเข้าใจต่อพฤติกรรมการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอินเดียในปัจจุบัน และเพื่อให้ประเทศไทยกับอินเดียสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ตลอดจนความร่วมมือที่ดีในด้านต่างๆ ต่อไปในอนาคตบนพื้นฐานของการสร้างความเข้าใจร่วมกัน

ทั้งนี้สิ่งหนึ่งที่รัฐบาลไทยควรให้การสนับสนุน คือ การส่งเสริมให้มีการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเทศอินเดีย เนื่องจากปัจจุบันข้อมูลเกี่ยวกับประเทศอินเดียที่เผยแพร่แก่ประชาชน นักเรียน นักศึกษายังมีอยู่อย่างจำกัด และวรรณกรรมเกี่ยวกับอินเดียส่วนใหญ่มักมีสาระเกี่ยวกับอารยธรรมอินเดียและความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ส่งผลให้การศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับอินเดียในด้านอื่นๆ โดยเฉพาะในด้านความสัมพันธ์กับประเทศไทยกระทำได้ยาก การพัฒนาองค์ความรู้และการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับอินเดียจะเป็นการสร้างพื้นฐานในการทำความเข้าใจประเทศมหาอำนาจแห่งเอเชียใต้ประเทศนี้ได้ดียิ่งขึ้น

นอกเหนือจากการพัฒนาความเข้าใจและเสริมสร้างองค์ความรู้ในเชิงวิชาการแล้ว รัฐบาลไทยยังควรให้การสนับสนุนให้มีการพัฒนาความสัมพันธ์ในระดับประชาชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและมีมิตรไมตรีอันดีระหว่างกัน การพัฒนาความสัมพันธ์ในระดับประชาชนนี้ควรให้

ความสำคัญต่อการทำความเข้าใจหลักปรัชญา แนวคิด วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี
ของแต่ละฝ่าย ซึ่งย่อมจะมีส่วนสนับสนุนความสัมพันธ์ในด้านอื่นๆ ต่อไปอีกด้วย

ถึงแม้ว่าในการศึกษานี้จะสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ทางการเมืองและ
เศรษฐกิจระหว่างประเทศมีบทบาทผลักดันให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดียเพิ่มพูน
ขึ้นมากตั้งแต่ปลายสงครามเย็น แต่มิได้หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเป็นเพียง
เงื่อนไขเดียวที่เป็นแรงผลักดันเบื้องหลังการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดีย
เพราะยังมีเงื่อนไขอื่นๆ อีกหลายประการที่เกื้อกูลต่อการเพิ่มพูนความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสอง
ประเทศ แต่เนื่องจากการศึกษานี้ได้มีการกำหนดขอบเขตการศึกษาที่มุ่งพิสูจน์สมมติฐานเกี่ยวกับ
เงื่อนไขเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ทางการเมืองและทางเศรษฐกิจระหว่างเป็นสำคัญ
ทั้งยังมีระยะเวลาในการศึกษาที่จำกัด ทำให้ไม่อาจศึกษาและรวบรวมเงื่อนไขเบื้องหลังการพัฒนา
ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดียได้อย่างครอบคลุมครบถ้วนทุกประการ จึงคาดหวัง
ว่าจะมีผู้ศึกษาประเด็นอื่น ๆ ทั้งที่ได้กล่าวไว้และที่ไม่ได้กล่าวถึงในที่นี้ให้กว้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใน
การศึกษาและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดียต่อไป